

Uplatňování nároků na vydání předmětů zmizelých ze sbírek Židovského muzea v Praze – úspěchy a neúspěchy

Případ záchrany a budování sbírek Židovského muzea v Praze (ŽMP) představuje v kontextu devastace židovské kultury v průběhu šoa a druhé světové války naprostou výjimku. Zatímco jinde v Evropě se judaika z majetku decimovaných židovských komunit, spolků a vzdělávacích a kulturních institucí stala v naprosté většině kořistí rabujícího davu a spekulantů a jejich vlastnická historie byla prakticky úplně vymazána, v Praze se představitelům Židovské náboženské obce ve spolupráci s odborníky z oblasti historie umění a židovských studií podařilo většinu movitých památek ze zrušených obcí, kongregací a spolků na území tehdejšího protektorátu Čechy a Morava zachránit centrálně organizovaným svozem a postupným začleněním do muzejních sbírek. Díky úsilí těch, jimž se nakonec až na výjimky nepodařilo přežít, tak již během války vzniklo centrální svozové místo ne nepodobné těm, která v okupačních zónách na území Německa budovali bezprostředně po konci války spojenci. Na rozdíl od množství evropských judaik shromážděných např. v tzv. Archivním depotu Offenbach (Central Collecting Point Offenbach, jedno z centrálních sběrných míst určených pro dočasné uložení spojenci zajištěných předmětů kulturní hodnoty) byly ovšem desetitisíce zachráněných českých a moravských judaik soustředěných během války v pražské sbírce naprosto přesně dokumentovány - byla známa jejich provenience a díky systematickosti svozů předměty de facto nikdy nepřestaly tvořit součást organických celků, do nichž přirozeně náležely.

Právním nástupcem zaniklých obcí, kongregací a spolků se stala Rada židovských náboženských obcí, později přejmenovaná na Federaci židovských obcí v ČR, která také v prvních poválečných letech (1945-1948) distribuovala některá judaika jako zápůjčky po válce obnoveným židovským náboženským obcím. Přestože řada z těchto obcí časem opět zanikla, do nich zapůjčené rituální předměty se již do sbírek ŽMP většinou nevrátily. Výsledkem je současný stav, kdy se judaika, která jsou ve všech případech zcela jedinečnými doklady existence druhdy vzkvétajících, avšak v období šoa zdecimovaných českých a moravských židovských komunit, objevují na trhu s uměleckými předměty, a to většinou zcela bez kontextu a historie původu. V souvislosti s množícími se případy pokusů o obchodování těchto předmětů ŽMP nabízí všem, kdo judaika české či moravské provenience buď již vlastní, nebo uvažují o jejich koupi či přijetí darem nebo odkazem, bezplatné konzultace a ověření, zda předměty nepocházejí z pražské sbírky.

Úspěšné restituce z posledních let

Leden 2016 – Úspěšná repatriace kyjovského pinkasu

Opatření izraelské policie, Policie České republiky a Interpolu vedlo v lednu 2016 k úspěšnému dokončení procesu repatriace fragmentu vzácného hebrejsky psaného rukopisu – pinkasu Židovské náboženské obce v Kyjově z let 1654-1854, zcizeného z Archivu Židovského muzea v Praze 30. ledna 2007. Archiválii 22. ledna 2016 předal řediteli Židovského muzea v Praze Leo Pavlátovi velvyslanec České republiky v Izraeli Brig. gen. Ing. Bc. Ivo Schwarz. Pinkas (nebo také pinkas ha-kehila, pl. pinkasei ha-kehilot) je hebrejské označení pro rukopisné svazky běžné v

tradici aškenazských židovských obcí v Evropě. Tyto komunitní knihy zpravidla obsahují soubor záznamů úřední a organizační (právní) povahy a jsou nenahraditelným pramenem pro studium dějin jednotlivých obcí. Celek pinkasu Židovské náboženské obce v Kyjově je jedinečným zdrojem informací o vývoji a životě židovské komunity v Kyjově a blízkém okolí od roku 1654 do roku 1854. Z tohoto hlediska je jeho cena nevyčíslitelná. Více informací na https://c.jewishmuseum.cz/files/documents/TZ/TZ_repatriacekyjovskehopinkasu_22012016.pdf

Květen 2015 – Do Židovského muzea v Praze se vrátil zmizelý plášťík na Tóru

Na jaře 2015 muzeum úspěšně vypátralo a získalo zpět plášťík na Tóru z roku 1901, který se do muzejních sbírek dostal během války svozem rituálních předmětů z majetku Židovské náboženské obce v Holešově. Plášťík z červeného sametu a krémového hedvábného atlasu zdobený pajetkami a opatřený zlatým dracounem se podařilo zachytit v nabídce jeruzalémské aukční síně Kedem v lednu 2015. Jak je v podobných případech obvyklé, muzeum neprodleně požádalo aukční síň o stažení plášťíku z prodeje a na základě historické dokumentace doložilo jeho původ a nastínilo jeho možný další osud: buď byl tento předmět v poválečných letech za neznámých okolností, avšak v každém případě ilegálně, vyňat z muzejní sbírky, anebo, což je pravděpodobnější, byl ilegálně vyvezen z území tehdejšího Československa z některé z obnovených náboženských obcí, které byl po válce zapůjčen. Klient aukční síně na základě osobního jednání nakonec projevil ochotu předmět vrátit do pražských sbírek, kde po desetiletí scházel. Více informací na https://c.jewishmuseum.cz/files/documents/TZ/TZ_Plastiknatoru.pdf

Březen 2014 – První pohřešované judaikum českého původu vráceno z USA do ČR

Historicky první případ úspěšné restituce pohřešovaného židovského rituálního předmětu původem z českých zemí se odehrál na jaře 2014. Synagogální opona z jižních Čech, kterou muzeum ve svých sbírkách postrádalo od poloviny 50. let 20. století a která se v dubnu 2013 objevila v nabídce newyorské pobočky aukčního domu Sotheby's, se po téměř 60 letech vrátila zpět do České republiky. Kus z hedvábného brokátu a sametu z roku 1855 věnovaný Moše a Chajele Liftšicovými se z Mladé Vožice dostal do válečného muzea v roce 1943. Původní židovská komunita ve Vožici byla během druhé světové války zcela zničena a opona tak byla spolu s dalšími předměty z podobně postižených obcí v muzeu uchovávána i po skončení války. V jeho sbírkách se nacházela do roku 1956. Poté byla za dosud nevyjasněných okolností vyvezena ze země. Znovu se na veřejnosti objevila až v dubnu 2013 jako jedna z položek aukce newyorské pobočky aukčního domu Sotheby's. Poté, co ji pracovníci Židovského muzea v Praze v aukčním katalogu objevili a jednoznačně identifikovali, byla opona z aukce stažena a zadržena. Na základě dohody s vlastníkem, jenž oponu do aukce vložil, pak byla předána muzeu. Více informací na https://c.jewishmuseum.cz/files/documents/TZ/TZ_ZMPaFZO_26032014.pdf

Případ stale otevřený - *Kicur ma'avar Jabok*

Roku 2010 se na Židovské muzeum v Praze obrátil současný americký držitel vzácného hebrejského rukopisu, který údajně pocházel z majetku jeho české babičky, aby si ověřil jeho význam a hodnotu. Na pergamenu psaný *Kicur ma'avar Jabok* (zkráceně Přechod Jaboku) vznikl v roce 1748 a byl opsán a iluminován písařem Šmuelem ben Cvi Hiršem Dresnitzem, jedním z nejvýznamnějších představitelů tzv. moravské písařské školy. Jedná se o rukopis z majetku někdejší Židovské náboženské obce v Mikulově, který je od válečných let pohřešován. Muzeum informovalo držitele rukopisu o jeho původu a vlastnickém nároku Federace židovských obcí v ČR coby jediného právního zástupce zaniklé mikulovské židovské obce. Držitel mezitím rukopis

svěřil za účelem prodeje newyorské pobočce aukčního domu Sotheby's, již muzeum rovněž informovalo o problematice proveniencí předmětu a nároku Federace židovských obcí v ČR na něj. Sotheby's ale mezitím rukopis vrátila držiteli, který trval na okamžitém převzetí věci a vyjádřil své přesvědčení, že jeho rodina drží rukopis oprávněně a že je ochoten se jej vzdát leda za úplatu v přímém prodeji. Další komunikaci s Židovským muzeem v Praze se držitel od té doby vyhýbá s pomocí svého právního zástupce. Muzeum si rovněž zjednalo vlastní americké právní zastoupení a za pomoci právních expertů a odborníků v oblasti provenienčního výzkumu se opakovaně snaží získat rukopis zpět do sbírek ŽMP, kde jsou od roku 1942 uložena i všechna ostatní judaika z tzv. „mikulovského sovozu“, jenž je jedinečným dokladem bohatého kulturního a duchovního odkazu jedné z historicky nejvýznamnějších židovských náboženských obcí na území dnešní České republiky.